

Вітер і корінь

Найбільше йому подобалося слухати розмови дітей. Можливо, слова і вигуки, які малеча кидала у простір цього скверу, міста, всесвіту, видавалися не аж такими позірно розумними, як у дорослих, але в мові, в думках маленьких людей містилося щось вартісне, глибоко сутнісне. Чи міг би він точно висловити враження, яке складалося в нього від слухання модерної симфонії тонких голосів? Мабуть, ні. Проте йому завжди здавалося, що діти говорили важливі речі.

Літні люди, сидючи на довгих лавах у скверу, обговорювали переважно ціни — на все-все-все — які, на їхню думку, мало не щодня зростали; говорили про значні витрати на житло, навчання дітей, на відпочинок і харчі. А от зовсім старі променадники натомість у чомусь наближались до малюків: їх так само цікавив смак морозива у відомого торговця з ятки на приозерній набережній; вони дуже переймалися, чи не настане часом надто холодна зима, і тоді вони вже не зможуть прогулюватися тут, у сквері; старі гомоніли також про ліки та лікарів, і взагалі — як жити так, щоб не обтяжувати дітей і онуків, і надто — матеріально. Про смерть «столітники» (як цих людей зневажливо називали підлітки) не говорили, але тема завершення життя підтекстом, своєрідною наскрізною «музичною» темою постійно спливала у розмовах дідусів і бабусь.

Він полюбляв також легенькі подуви вітерця, особливо навесні, коли струмені повітря розвіювали хмари його золотого пилку довкруг. Адже він був кедром. І тому насолоджувався рясними дощами, після яких його незліченні корені й корінці пили воду з обважнілого ґрунту. Втім, тривалі зливи не подобалися кедру: земля без повітря не давала дихати корінню, і він чекав на гожі дні, коли вже ґрунт матиме вдосталь і вологи, і повітря.

Насправді кедр боявся лише двох речей: вогню і шалених вітровіїв, які взимку здіймалися над великим озером і з розгону вривалися до маленького скверу, де він ріс. На щастя, з вогнем він стикнувся лише одного разу, коли якийсь несповна розуму чоловік чомусь хотів підпалити нижню гілку. Чоловіка того зупинили й погнали геть завсідники скверу. А от потужні вітри влаштовували бенкет щоразу наприкінці зими. І тоді дереву ставало непереливки: кедр здригався, віти його гнулися й рипіли. Якось величезна вимокла й набрякла під дощами гілляка не витримала буйного борвію і зламалася просто побіля рідного стовбура. Вона із гуркотом впала на землю, а вітер продовжував шарпати крайні голчасті пучки на ще живій гілці, наче лютий звір, що намагається порвати вже впольовану здобич.

Відкриту рану кедр залив живицею, смолою, закрити всі судини, які сіверко так безжально розірвав. Тоді він подумав про везіння: людей в негоду поблизу нього не трапилося, і він не заподіяв нікому шкоди відламанною гілкою, що впала просто біля паркової лави.

Кедр мав друзів, яких любив. Звісно, то перш за все були інші дерева та решта рослин, які жили тут, у сквері, серед великого міста. Корені кедра та його близьких і далеких родичів обіймалися під землею, розтікалися навсібіч і знову зустрічалися, разом шукали вологу й поживу, змагалися за них і разом із тим допомагали одне одному, утворюючи міцну мережу невидимих рук, які трималися і держали всю рослинність зеленого острівця разом, опираючись злим вітровіям і зливам, що намагалися змити ґрунт і так допомогти шаленцям-буревіям повалити дерева чи понищити

трави. Своєрідною мережею, яка об'єднувала всі рослини, слугувала також грибниця, чи точніше — грибниці різноманітних грибів. Корені дерев і кущів ділилися, чим могли, із грибницями, а ті, навзаєм, також передавали щось смачне і корисне друзям-рослинам. Щоправда, іноді в сквері намагалися запанувати й такі рослини, які притлумлювали, обмежували розвиток решти зелених істот. Такі прибульці через своє коріння надсилали отруйні речовини до коренів інших мешканців зеленого острова серед галасливого міста, намагаючись вижити тубільців і зайняти всю просторінь парку. Та, на диво, якісь люди пильнували здоров'я і спокій всіх рослинних мешканців оази і відтак допомагали не хворіти, а рости собі й далі деревам, травам і кущам, які вже давно знали одне одного.

А ще кедр мав інших друзів, надто рухливих і прудких, як для повільного і глибокого товаришування, яке він так шанував. То були птахи, білки та інші дрібні істоти, — порівняно зі зростом і віком могутнього дерева, — які мешкали в парку чи десь поблизу. Вони тішили старого своєю метушнею і галасом, а птаство ще й гніздами серед надійних гілок. Пташата щовесни зворушували кедр своїм пицанням і щебетанням, а потому — спробами літати, стрибати з галузки на галузку. Особливо смішила дерево пара ворон, яка щороку ладнала своє старе гніздо у верховітті, постійно сварилася, але дружно й без страху діяла під час небезпеки чи здобування їжі. Кедр відчував, що ворони такі ж розумні, як і він. Прикро лише, що поговорити з ними він не мав змоги — крилаті не розуміли мови дерева... До того ж їхній активний спосіб життя, як і всіх інших теплокровних істот, не залишав часу воронам на обмірковування рипінь і шумів кедра, яке вони мали просто за шум вітру в кроні. А різні плітки і новини йому несамохіть розповідали балакучі сороки, мову яких, як і решти створінь парку і міста, він добре розумів.

Попри все кедр вважав ссавців і птахів друзями — на відміну від численних комах. Ці весь час намагалися так чи інак пошкодити дерево — стовбур, гілки чи шишки; і, зрозуміло, кедру це страшенно не подобалося. Він мав свої способи

боротьби і відлякування шестиногих: потужну кору, липку смолу, неприємний комахам запах. Власне, і дожив кедр до поважного столітнього віку тому, що мав чудовий устрій організму. І цим він різко відрізнявся від теплокровних істот: ті швидко рухалися, швидко жили, але й так само швидко помирали. Кедр бачив багато смертей птахів серед зими: через голод або від пазурів і зубів дрібних хижаків — куниць чи котів. Але й самі мисливці за птаством також не могли похвалитися таким довгим і цікавим життям, як столітній кедр. Скільки поколінь собак, котів та навіть людей проминуло просто під ним! Дерево сумувало за кожною втратою чи зникненням будь-якої істоти. Кедр упізнавав їх, зважав до них і зрештою сприймав як родичів, хоч вони й мусили весь час гасати, аби щось з'їсти, а не просто стояти і всотувати в себе сонце, вологу і ще багато необхідного просто із землі та повітря.

Напровесні, після шалених лютневих вітрів, кедр відчував себе закоханим — у сонце, в блакить, у далеких подруг, яким він щедро надсилав золотий пилок, чекаючи на легіт, який мав бути в доброму гуморі й віяти в потрібний бік чи просто докруж, але подалі — так далеко, щоб золотинки майбутніх кедрів линули через усе місто, величезне озеро, на весь світ.

Іноді кедр сумував. А сумував він тому, що любив ставити різні питання, а от відповісти на них змістовно, по суті, було нікому. Ба більше — просто дати відповідь: адже його мову розуміли лише деякі дерева... Тому запитання і власні відповіді скидалися на те, наче кедр говорив сам із собою. Проте одного разу вкорінений велетень зрадив: він почув розмову двох літніх чоловіків, які досить довго сиділи на садовій лаві неподалік кедрового стовбура. Рухливі дітлахи як завжди бавилися неподалік і галасували, але це не заважало кедрові добре зрозуміти слова, мовлені відпочивальниками у його затінку. А говорили чоловіки саме про питання і відповіді, які навчилися ставити самим собі й іншим дуже мудрі люди — стародавні греки (якщо кедр правильно розчув, як називали тих мудреців). Із розмови людей ставало зрозумілим, що

мистецтво дати правильну, точну відповідь було передумовою виникнення якоїсь чудової науки. Чоловіки називали її «філософією». Кедр не зовсім зрозумів суті цієї науки, але почуте надихнуло його на нові роздуми.

Згодом кедр постійно згадував тих двох завсідників скверу, їхній діалог, голоси, тихий сміх; відтоді він часто шурхотів глицею: «То один із найцікавіших днів мого життя!».

* * *

Якби зелений велетень знав латину, то після однієї ночі він, мабуть, сказав би щось на кшталт: «*vita brevis ars longa*», але він, зрозуміло, не знав цих слів Гіппократа, які так вдало процитував Сенека. Кедр просто зрозумів, що трапилося непоправне.

Лютий вітер і шалена злива, які здійснювалися над озером ще дві доби тому, тієї фатальної ночі набралися сили, як ніколи раніше. Звірята і птахи ховалися, де могли, але багато дерев полягло — в буквальному сенсі слова. Кедр не впав. Але його стовбур і крона вже не дивилися у високе небо по вщухлому буревію: великі гілки торкнулися землі; стовбур похилився, мов у якоїсь верби над ставом. Намокла крона переважила корені, й тепер вони, безсоромно оголені, стирчали врізнобіч над газонною травою. Кедр тримався, але йому було важко й сумно — від раптової безпорадності, від того, що люди тепер боязко обходили його, не наближаючись до несподівано близьких пишно-зелених гілок.

Після буревію минули день і ніч. Кедр почувався пригніченим і роздратованим: адже він ще ніколи не відчував себе таким безсилим. Звик вивищуватися над іншими деревами, над усім парком; мріяв про те, як за десять чи двадцять років підросте і зможе глянути з верховіть на все місто.

На ранок третьої доби кедр усвідомив, що він помирає. Ця думка стала страшною, пронизливою і невідчепною. І не тільки через усвідомлення кінця, — зрештою, всі живі істоти смертні, — але й через те, що кедр знав: рослини, а особливо дерева, не помирають миттєво, як тварини, а ще деякий час

живуть, скажімо, відтяти від своїх коренів, і повільно згасують, втрачаючи сили і пам'ять, спогади та емоції.

Того ж дня біля кедра несподівано зібрався гурт людей, чоловіків і жінок. Усі так швидко говорили, та й ще такими короткими репліками, що кедр не встигав зрозуміти, про що йдеться. Та попри слабкість, яка ширилася його тілом щогодини, кедр напрочуд добре відчув сенс сказаного. Люди говорили про загрозу, яку напівповалений кедр становив для дітей, які гуляли у сквері. Адже він будь-якої миті міг упасти на когось із малюків і покалічити, а то й убити. Кедр тут-таки уявив, як він убиває дитину, й здригнувся від жаху всіма гілками. Люди боязко відступили від тремтячого дерева. І недарма: кедр сіпнувся і остаточно ліг своїм великим тілом із довгими гілками — через увесь газон, упоперек пішохідної доріжки.

Люди перезирнулися і стиха почали перемовлятися. Слів кедр не чув, але чудово бачив стурбовані обличчя чоловіків і жінок. Йому стало соромно за себе: через немічність, безглузде лежання на землі, неможливість дарувати тінь. І все це — не його провина, проте...

* * *

Уночі кедр остаточно знесилився. Один-єдиний великий корінь ще тримався за землю. Решта вже поволі всихала. Зелений велет усе розумів і тому через живий корінь надіслав прощальне вітання — речовину — іншим рослинам. Кущі відтак принишкли, а дерева стояли незворушні.

Уранці велетень із подивом зауважив, що довкола нього коїться щось дивне. Першими до нього прийшли музиканти — невеличкий оркестр. Музики позирали на дерево і водночас настроювали свої інструменти. Потім з'явився мер невеличкої комуни, на території якої і був розташований рідний усім висадженим рослинам сквер. Потроху почали збиратися громадяни — переважно ті, що жили неподалік і полюбляли гуляти тут, у затінку дерев.

Нарешті, побачивши достатньо людей, мер змахнув рукою у вітанні й сказав, що всі сьогодні прийшли попрощатися із улюбленим деревом, яке так нагло повалив буревій. Під

схвальні вигуки публіки він нагадав, як всі любили прогулюватися саме біля старого кедра, як любили пахощі його хвої і милувалися обрисами його крони на тлі неба. Мер із сумом повідомив, що кедр завершив свій життєвий шлях, і тепер люди змушені його прибрати. Але натомість на місці, де стояло дерево, посадять новий, молодий кедр, який також тішитиме людей своєю красою. Після промови оркестр заграв тонку, сумну й прекрасну мелодію, а всі почали гладити кедр, торкатися його гілок і глиці. Діти тулилися до дерева і вибирували відпалі шишки на згадку, а одна жінка нахилилася низенько й почала вдихати терпкі хвойні пахощі, наче бажала запам'ятати їх назавжди.

Соки й смоли пришвидшили біг у коротких і вже напівживих судинах кедра. Він, приголомшений, усвідомив: його люблять! Виявляється, всі ці люди, які щодня гуляли в парку, сиділи на садовій лаві в затінку віт, — люблять величне дерево і прийшли обійняти його востаннє! Усіма гілками й голками кедра пульсувало невимовне відчуття щастя. Адже він дізнався про таку неймовірну річ, як любов до нього. Отже, не лише йому подобалися люди, але і він тішив їх. Став частиною їхнього світу! А слова про молодий кедр, який ростиме на цьому само місці, ще більше схвилювали старого. Відтак наш кедр вже нічого не боявся. Тихий спокій огорнув його.

* * *

Надвечір, повз акуратно зрізані садівниками гілки дерева, повз його розпиляний стовбур, йшли маленька дівчинка та її мама. Робітники усміхалися дитині, а вона — їм. Чоловіки складали до тракторця деревину: частини кедрового стовбура нижче; нагору — зелені гілки.

Несподівано дівчинка помітила напівпрозорі, тьмяно-білі краплі смоли, які сочилися з розрізів і зламів гілок. «Кедр плаче?» — розгублено запитала вона матір. «Ні, він не плаче, люба, — запевнила доньку жінка. — Йому вже добре, він віднайшов спокій». Старша і мала рушили далі. Не зупиняючись, жінка дістала із сумочки паперову серветку і приклала до очей.

Зміст

Вітер і корінь	5
Довкола тут чудові краєвиди	12
Чоловічі розмови на тлі осіннього моря.....	24
Архітектор атмосфери	29
Біз.....	46
Охоронець Абуль-Аббаса.....	62
Три дні в раю.....	76
Ніч музеїв.....	82
Ключі.....	95
Осінь в Сайоні.....	103
Мадам з Броварів	113
Днина дощу	129
Госпіталіс.....	138
Готель «Аморі»	152
Donna vera	165
Зміст.....	183